

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1989 m. gruodžio mėn. 9 d. / December 9, 1989

Nr. 240(44)

KERTINĖ PARAŠTĖ

L.S.T. Korp! Neo-Lithuania ir jos ateitis

Prieš 120 metų gimė pirmasis Lietuvos studentų tautininkų korporacijos Neo-Lithuania garbės narys, tautos ir valstybės tradicijų kūrėjas, kanaaninkas Juozas Tumas Vaižgantas. Jo nepaprastą pasišventimą Lietuvai geriausiai nusako jo paties žodžiai:

„Aš mylėjau Lietuvą, nes tai mano Tėvynė, mano gyvenybė, mano džiaugsmas ir pasididžiavimas. Aš gerbiau jos vardą, kurį smaugėjai braukė iš žemėlapių, iš šnekančios kalbos, iš valstybinių dokumentų. Aš nesiklausiau, ar kas leis mylėti Tėvynę, manuoti ją ir taikyti širdyje, kol ji buvo tokia mažytė, nevaizdi, išplėstomis teisėmis ir turtu nabagė, jog lengvai tilpo mano širdyje. Niekas man neprikėjo, kam aš savo pagarbą rodau jos ženklui – Vyčiui, kai tą ženklą sagščiaus ir rankoves ir kaklaraiščius. Tik aš mylėjau Lietuvą ir gerbiau ją ne už vieną tuščią vardą ir ne už skaisčias jos istorijos tradicijas, iš kurių aš semiaus teisės ir pagallėjimo mylėti. [...] O ne! Aš esu – Laisvės reikalingas, Laisvė tai siela, kuri gaivina mano Tėvynę. Nėra Laisvės – nėra Tėvynės. Nėra Tėvynės – nebus ir Laisvės. Mylėdamas Lietuvą, myliu Laisvę, kurią tegali man laiduoti nepriklausoma Šalis, mano Tėvynė. Ir mano Tėvynė reali, turi savo vietą pasaulyje, iš kurios Jos niekas netesės išstumti. Gali ją smausti priešai ir broliai apskabine, bet visiškai užsmaugti negali, kol nebus visai tautai nukapotos galvos. Ligi tik atsigniauš smaugėjo rankos, tauta žiotelės gimtojo kvapo ir suks: tebesu gyva“.

Tai tik kelios ištraukos iš 1921 metais Nepriklausomoje Lietuvoje išleisto Vaižganto raštų pirmo tomo. Jas ir daugiau ištraukų 1989 metų rugsėjo mėnesį pasakė Kauno aidas. Kol korporacija gyvavo savo žemėje, jos veiklą skatino ir rėmė tokie tautinės minties skleidėjai, kaip Vaižgantas ir kiti šeši korporacijos garbės nariai. Savo gyvenimu ir darbais jie buvo sektini pavyzdžiai Lietuvoje augusioms korporacijoms. 1940-ųjų metų pavasarį Neo-Lithuania turėjo puspenktą

* Kalba, pasakyta Korp! Neo-Lithuania metinėje šventėje 1989 m. lapkričio mėn. 11 d. Lietuvių Tautiniuose namuose, Chicagoje.

Šiame numeryje:

Korp! Neo-Lithuania • Čiurlionis knygoje apie senąją Maskvą • Pokalbis su istoriku Gediminu Rudžiu • PEN kongresas Kanadoje (2) • „Vaidilutės“ teatras ir „Daktaras Gervydas“ • Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavimas • Leono Lėto eilėraštis • Petro Aglinskio nauja opera • Zinaidos Dargienės gobelenai • „Oktavos“ orkestras

Kai leidinyje apie senyvai jauną Maskvą prisimenamas Čiurlionis

VYTAUTAS A. JONYNAS

Moscou, 1900-1930. Sous la direction de Serge Fauchereau. Vie quotidienne, arts plastiques, littérature, théâtre, architecture, musique, cinéma. Paris: Editions du Seuil, 1988. (Imprime en Italie.) 279 puslapiai.

Šiandien nebe naujiena aptikti meno istorijos knygoje užuominų apie Čiurlionio įnašą į pasaulio tapybą, nors, tiesą pasakius, tokie reiškiniai emė rodytis gerokai vėlei po Antrojo pasaulinio karo. Nežinūti to, vis vien miela tai išgirsti; ypač kai pasitaiko tokius pareiškimus aptikti nelauktose vietose.

Tokia yra 1988 metais išėjus Paryžiuje puošni knyga vardu *Moscou, 1900-1930*. Iš pirmo žvilgsnio atrodytu, kad jos pasirodymą bus iššaukęs šiuo metu plačiai liaupsinamas sovietų vadavimas iš stagnacijos ir obskurantizmo. Atodėkis, vadinamas „pertvarka“. Iš tikro yra kiek kitaip. Mintis grąžinti Maskvą Europos žemėlapiu kaip kažin kada buvusį stambų kultūrinį centrą kilo Paryžiaus Modernaus meno muziejaus direktoriui Pontus Holden. Pasitelkęs šaunų būrį bendradarbių ir prikalbėjęs tarybinius pareigūnus prisidėti (gal išvilkta kai kados švieson iš sandėlių) įsiai suruošė parodą, surankiojęs po truputį iš visur pirmųjų rusų modernistų tapybinius darbus bei kitą, itin sumanią atitrinktą, fotografine, dokumentine medžiaga. Atidaryta Paryžiuje dar 1979 metais toji paroda truko šešis mėnesius, o už dvejų metų (1981) buvo perkelta Maskvon vėli pusmečiui.

Tad jos katalogas, ar teisingiau aprašas, ir sudaro dabartinį 1988 metais pasirodžiusį albumą *Moscou 1900-1930*. Tenka pažymėti, kad knygos redaktoriui Serge Fauchereau tokie leidiniai nebe pirmiena. Jam teko būti išsitos eilės parodų, surengtų garsiajam Centre Pompidou (Beau-bourg) organizatorium, ar, kaip bolševikiškai prancūzai juos va-

žodžių dabar tikrai negana. Siūlyčiau korporacijai vieną konkretų projektą, kuris, mano nuomone, atitiktų jos tautinę mintį.

Lietuvoje vyksta karinių bielių grąžinimo kampanija. Šaukia-mieji atlikti karinę tarnybą Raudonojoje armijoje jaunuoliai ryž-tasi atsiskirti tarnauti Lietuva-pavergusioje kariuomenėje. Šių metų spalio 22 dieną Lietuvos Nepriklausomybės Sąjunga ir Lietuvos Laisvės Lyga surengė susirinkimą tuo reikalu, kuriam pirmininkavo korporacijos vaiko, atgaivintosios Lietuvos Tautinio jaunimo sąjungos „Jaunoji Lietuva“ veikėjas, 30-ies metų amžiaus Stasys Buškevičius. Jis teigė, kad juridiniu, politiniu ir moraliniu požiūriu lietuviai neturėtų tarnauti sovietinėje kariuomenėje. Jis ragino valią gyventi nepriklausomoje Lietuvoje reikšti ne žodžiais, o konkrečiais darbais. Buškevičius nurodė, kad Tautinę jaunimo sąjungą ir Laisvės lygą imtis šios akcijos paskatino, jo žodžiais, sąmoningas lietuvių genocidas sovietinėje armijoje, baieseis už bet kokias represijas atsiskaiusiems į ją eiti. Lygos Klaipėdos skyriaus atstovas pranešė apie

pasidėjusį spaudimą klaipe-dietiams, boikotuojantiems armiją. Grubus spaudimas yra daromas Mindaugui Petkui ir jo tėvams. Vytautas Brondolas priverstas pasitraukti iš darbo. Baudziamosios bylos iškeltos jiems ir Rimui Antanaičiui, Vytautui Neveliui, Gintarui Gedminui, Dariusi Urbonavičiui, Vytautui Krivickui. Lygos Šiaulių skyriaus atstovas pranešė, kad Šiauliuose atsiskaičius tarnauti sovietinėje kariuomenėje bando į karinį komisariatą nugabenti prievarta. Žilvinui Razminui už vadinamąjį jaunimo agitavimą grasinama kalėjimu.

Bet tai tik keli atvejai ir kelios pavyzdės. Atsiskaičiusių karinės tarnybos šių metų spalio mėnesio pradžioje jau buvo 800. Tai didelis skaičius.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio leidžiamame *Atgimime* rugsėjo mėnesį kunigas Robertas Grigas išskėlė kauniečio Dariaus Kazalupsko atvejį. Kazalupskas atsiskėlė atlikti karinę tarnybą, bet buvo prievarta išvežtas į Sachaliną. „Del neiškių priežasčių“, rašo kunigas Grigas, „smarkiai pablogėjo Dariaus sveikata: stiprūs širdies ir galvos skausmai, tirpsta kairė kūno pusė,

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis paminklas Druskininkuose – skulptoriaus Vlodo Vildžino. Edvardo Šulaičio nuotrauka

Kiek toliau tekste Čiurlioniu skiriama išsita pastraipa straipsnio apie Kandinskį pradžioje. Tas poskyris pradėdamas naujo meno žurnalo *Apollon* (1907-1917) aptarimu. Jam pri-skiriamas nuopelnas, kad jis surengęs Petrovo-Vodkino darbų ekspoziciją ir parodęs skaitytoms rusų ratelio Muenche (Kandinskio, Javlenskio, Vėriovkino) darbus. Toliau rašoma: „Jis turėjo drąsos stoti ginti iki tol nepripažįstamą Mikalojų Čiurlionį, kuris yra neuzgincijamai savičiausias, kartu su Vrubeliu, pirmosios šio šimtmečio dekados dailininkas.“ [...] „Bū-

damas lietuviu“, rašoma toliau, „(tuo metu kai lietuvių kalba [?] buvo draudžiama) Čiurlionis praleido stambiausią savo gyvenimo dalį tai Lenkijoje, tai Petrapilyje. Iš pradžių jis buvo pasinėšęs muzikos karjeron ir yra iš tiesų palikęs apstokai kompozicijų. Tačiau nusivylęs savo studijom pas profesorių Reinecke Leipzige, jis pasuko nuo 1903 metų tapybon ir nuo to laiko atsiduoda jai visu iniršiu, nežiūrint, kad jam netenka susilaukt daug pasisekimo, kadangi jo darbai pasirodo per daug abstrakčiais, per daug intelektual-liais... Čiurlionis tapo daugybę

regėjimų drobų, vaizduojančių fantastiškus, bėlaikės dimensijos gamtovaizdus, kuriuose piramidės, bokštai ir ziguratai kursto skrydžius idealo link. Įkvėpimas ateina jam iš trijų versmų: visų pirma iš muzikos – jis bando transponuoti jos formas bei struktūras. Paskui iš lietuvių tautosakos ir pasakų. Pagaliau iš teosofijos ir jos ataidžių (Rudolf Steinerio antroposofijos), kuria anuomet buvo aistringai susidomėję gan daug intelektualų: Kandinskis, Mondrian, Kupka (kuris primena Čiurlionio Malevič, ir tai išvardinant vien kelis tapytojus. Čiurlionis mirė nespejęs suruošti savo parodos su „Blaue Reiter“ grupe, į kurią buvo norėjęs įkviešti Kandinskį; jo kūryba tačiau neliko nežinoma. Žurnalas *Apollon* toliau užsto. Jo drobės ekspozuojamos Paryžiuje ir net Londone (postimpresionistų sumirgę 1913 metais).“

Čiurlionio pavardė sumirga dar viename knygos *Moscou, 1900-1930* puslapyje, po žurnalo *Apollon* viršelio nuotrauka. Ten iš naujo priminama, kad šis žurnalas palaikė Čiurlionį. Šiaip veikale nesama nė vienos Čiurlionio darbų reprodukcijos ir gal tai logiška, nes knygos paskirtim yra pirmiausia pavaizduoti prieš-revoliucinį Maskvos gyvenimą. Pirmas skyrelis, pavyzdžiui, ap-sako jos buities kasdienybę – kvartalus, darbo žmonių vargus, pramogas, vežikų gausybę ir jų kalbos turtingumą. Tenka pažymėti, kad dokumentinės dalies vedėjas Stanislas Zadora iliustracinį darbą atliko pasigėrėlinai išradiną. Tiek gausios spalvotos iliustracijos, tapybinių darbų reprodukcijos, tiek įvairių menininkų, rašytojų portretai ir pastatų nuotraukos atrinktos nebanaliai.

Knygoje taip pat minimas poroj vietų dailininkas Mstislavas Dobužinskis, kaip teatro dekorato-rius ir rusų meno parodų užsienyje dalyvis. Vieno jo darbo „Kir-pėjo vitrina“ (mišri technika) reprodukcija įdėta knygoje.

Gal Dievas išklausys ir ateis tai laisvės diena, kai baigsis tos kančios ir vargai, visgi vergovė jau tiek amžių kai baigėsi, o mes gyvenam joje dar. Lūpų kraštuose visam gyvenimui lieks randai, dantis nusuktas, verkiu kaip mažas vaikas, o Dieve, o kas bus su manimi“. Netrukus po to Algiuką namo parvežė karstas.

Kuo galėtų korporacija padėti neteisėtai į okupuojančios šalies kariuomenę imamiems jaunuoliams? Reikėtų sudaryti ir skelbti sąrašus atsiskaičiusių karinės tarnybos Raudonojoje armijoje, garsinti jų atvejus, ypač Vakarų spaudoje, sudaryti fondą, iš kurio būtų galima medžiag-iškai remti šalinamus iš darbo, samdyti tarptautinės teisės advokatus, kurie sutiktų juos ginti sovietiniuose teismuose, palaikyti su jais asmeninius ryšius. Kitaip tariant, apsunkinti sovietinei santvarkai savavaliu-ti. Paramos klausimais reiktų tartis su Jaunosios Lietuvos ir Laisvės lygos atstovais, atsi-kuriančios korporacijos nariais. Naujai įprasminame šūkį Pro Patria. Vivat, crescat, floreat, Korp! Neo-Lithuania.

Eglė Juodvalkė

Kai Molotovo-Ribbentropo paktas yra istorikų rankose

Pokalbis su jaunu Lietuvos istoriku Gediminu Rudžiu

Šeštajame mokslo ir kūrybos simpoziume, vykusiame nuo šių metų lapkričio 22 iki 26 dienos Chicagoje, dalyvavo istorikas Gediminas Rudis, Lietuvos istorijos instituto mokslinis bendradarbis. Lietuvos komisija Molotovo-Ribbentropo paktui tirti yra ji pakvietusi kaip vieną iš istorikų-ekspertų atlikti komisijos darbui reikalingus istorinius tyrimus. Dar prieš simpoziumą kartu su kitu šios komisijos istorikų-ekspertu Vytautu Žaliu Gediminas Rudis lankėsi *Draugo* redakcijoje. Paprašytas su *Draugo* skaitytojais pasidalinti savo patirtimi šios komisijos veikloje, Gediminas Rudis mielai sutiko — tad tuoj po simpoziumo vieną vakarą Chicagoje ilgėliau kalbėjome apie šį Lietuvai taip svarbų dabartinį projektą. Čia spausdinami to pokalbio su istoriku Gediminu Rudžiu pagrindiniai akcentai — *Red.*

Darbuojatės kaip istorikų-ekspertas Lietuvoje šiek tiek mažiau. Molotovo-Ribbentropo paktui tirti ir jo lemiamą vaidmenį padariniams mūsų valdžiai tirti. Kokios buvo tos Lietuvos komisijos steigimo aplinkybės?

Artėjant Molotovo-Ribbentropo paktui penkiasdešimties metų, Lietuvos Aukščiausioji taryba sudarė komisiją paktui ir jo pasekmėms Lietuvai ištirti. Šios komisijos tikslais nebūtų prirėkę, jeigu sąžiningai ir sėkmingai būtų dirbusi panašios paskirties komisija Maskvoje. Tačiau pastaroji ėmė smarkiai buksuoti, buvo neaišku, kokias ji padarys išvadas ir kada jas praneš visuomenei. Turint visa tai galvoje, komisijos Lietuvoje sudarymas politiškai pasiteisino. Lietuvos komisija dirbo visiškai savarankiškai ir su Maskvos komisija neturėjo nieko bendro. Tiesa, kai kurie žmonės — Vytautas Landsbergis, J. Marcinkevičius — priklauso abiejoms komisijoms.

Kaip buvo sudaryta Lietuvos komisija? Iš istoriku, visuomenės veikėjų, vyriausybės žmonių?

Kad Lietuvos komisijoje nėra nei vieno istoriko, visiškai netenka stebėtis. Komisija buvo sudaryta iš Aukščiausiosios tarybos deputatų, istorikų tarp jų nebuvo. Todėl komisija pasitelkė į pagalbą ekspertus — istorikus, teisininkus. Jie ir formulavo išvadas. Komisijos nariai jas laimino arba ne.

Tad istorikai turbūt ir atlieka patį pagrindinį komisijos reikalingų tyrimų darbą?

Istorikai turi gerai žinomos darbo metodus. Renkame medžiagą, daug dirbame archyvuose, stengiamės sąžiningai analizuoti faktus ir tik tos analizės pagrindą daryti išvadas. Be jokio išankstinio nusistatymo.

Ko siekė Lietuvos komisija ir kokias išvadas jau yra pasiekusi? Kiek plačiai Lietuvos žmonės buvo supažindinti su komisijos darbu?

Išties pagrindinis Lietuvos komisijos tikslas buvo įvertinti 1940 metų įvykius Lietuvoje. Maskvoje vis dar ginčijamasi — buvo ar ne tie slaptieji protokolai. Lietuvoje tai jau praėjęs etapas. Komisija padarė gana radikalias išvadas. Tik gaila, kad nepilnas. Tačiau pabrėžta, kad slaptieji TSRS ir Vokietijos sandėriai nulėmė Lietuvos valstybės žlugimą, kad 1940 metų birželio mėnesį Lietuva buvo okupuota, o vėliau prievarta prijungta prie TSRS. Vadinamoji Liaudies seimo priimtoji deklaracija dėl Lietuvos įstojimo į Sovietų Sąjungą pripažinta neteisėta. Deja, komisija neišdrijo pasakyti, kad lygiai taip pat neteisėta buvo ir deklaracija dėl tarybų valdžios paskelbimo Lietuvoje.

Vaidas iš vienos demonstracijų Vilniuje už Lietuvos nepriklausomybę.

Visuomenė iš karto buvo informuota, jog sudaryta tokia komisija. Po kiekvieno jos posėdžio pasirodydavo trumpas pranešimas. Komisijai baigus darbą, jos pirmininkas, Lietuvos Mokslų akademijos prezidentas Juras Požela spaudos konferencijoje supažindino žurnalistus su išvadomis. Šią konferenciją rodė ir televizija. Rugpjūčio 22 dieną komisijos išvados buvo paskelbtos visuose centriniuose laikraščiuose.

Bet estai nuėjo tiesiu keliu ir pasielgė drąsiai... Kodėl Lietuvos Aukščiausioji taryba „nepasirašė“ po jos pačios sudarytos komisijos darbo rezultatais?

Taip, estai, tiksliau jų Aukščiausioji taryba, verti pagyrimo. Lietuvos komisijos išvados buvo svarstomos tuoj po garsojo Maskvos pareiškimo dėl padėties Baltijos respublikose. Kai kas gerokai išsigando. Taigi Lietuvos

Aukščiausioji taryba tik pritarė komisijos darbui, tačiau išvadų nepatvirtino. Beje, latviai taip pat.

Pereinant dabar prie klausimo apie Maskvoje sudarytą Molotovo-Ribbentropo paktui tirti komisiją, rodas, kad buvo tikėtasi (bent Vakaruose), jog ši komisija dar šių metų vasarą paskelbs savo išvadas. Kodėl viskas nutilo (ar ištrigo) ir kodėl iš to kampo pastaruoju metu beveik nieko negirdėti?

Aš nežinau, ką nuveikė ši komisija per tas dvi savaites, kol viešėjau svetingoje Čikagoje, tačiau aš labai abejoju, kad ji jau išsikapanojo iš tos balos, kurioje jau seniai sėdi. Reikia suprasti, jog ši komisija buvo sudaryta ne ką nors išsiaiškinti, o tik aiškinti, išsiūbavusioms liaudies deputatų suvažiavime, užgesinti. Taigi konfliktinės situacijos buvo

užprogramuotos iš anksto. Per daug skirtingų pažiūrų žmonės posėdžiauja toje komisijoje. Komisijos vairininkams istorinė tiesa nerūpi. Net ir pripažindami slapstus Stalino ir Hitlerio sandėrius, jie tvirtina, kad tie sandėriai neturėjo nieko bendro su 1940 metų įvykiais Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Teko matyti net keletą tos komisijos narių parengtų išvadų projektų ir visi jie dar labai „žali“. Didžiausias Stalino nusikaltimas, jog jis nutolo nuo „lenininių užsienio politikos principų“.

Ar galima laukti, kad artimu metu Maskvos komisija Molotovo-Ribbentropo paktui tirti pagaliau pateiks jos prietas išvadas?

Taip, gruodžio mėnesį įvyksiančiame Maskvoje suvažiavime visos komisijos, taip pat ir paktus tiriančioji, turi pranešti apie

nuveiktą darbą. Turėtų būti skandalingi posėdžiai. Gali būti ir taip, kad komisija dar neturės galutinio išvado. Jos įgaliojimai gali būti pratęsti. Kaip ten bebūtų, manau, kad Lietuvoje bus nemaža pasipiktinimo, visiškai teisėto, Maskvos komisijos veikla.

Ar nebūtų naudinga mūsų tautai, kad tiek Lietuvos komisijai, tiriančiai Molotovo-Ribbentropo paktą, talkinančių istorikų-ekspertų tyrimų rezultatai, tiek ir aplamai Lietuvos dabartinių istorikų studijos pasirodytų moksliniuose žurnaluose bei kitokiomis leidybos formomis Vakaruose? Juk mums taip svarbu formuoti pasaulio opinią dėl Baltijos šalių teisės ir nepriklausomybės. O istorikų darbas Vakaruose vis dėlto yra privilegijuotas ta prasme, kad istorinė dokumentacija pagrįstus argumentus nei aršiausi Sovietų Sąjungos simpatikai neišstengtų racionaliai atremti. Gal mažai ir ką tikima Vakarų galvose, tačiau ir istorinė „tiesa“, kai dokumentuotai įrodoma, kad buvo taip, o ne kitaip, dar daugelis žmonių linkę tikėti. Ar negalėtų tad išsivys istorikai dabartiniams Lietuvos istorikams tarpininkauti, kad jų darbai išvystų dienos šviesą ir už Lietuvos ribų? Sąjūdžio žmonės, čia pas mus i Ameriką atvykę, yra ne kartą teigę, kad išsivys geriausiai padėtų Lietuvai, jei ji jos būtų nuolat laikytų gyvą savo gyvenamose kraštuose, Vakaruose.

Išties esame be galo užsiimę skleidę ir tai didelis mūsų trūkumas. Ankščiau daug kas net ir nepagalvodavome apie tokias galimybes. Dabar jų jau atsiranda, tačiau dar reikia gerokai pasitempti (profesionalizmo prasme) ir smarkiai mokyti kalbą. Tai irgi didžiulė bėda ir gėda.

Tarptautinio PEN klubo 54-asis kongresas Kanadoje

ALINA STAKNIENĖ

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Alina Staknienė

Nemažą kontroversiją sukėlė feministinė sesija. (Montrealyje jų buvo tik viena). Per pertrauką teko išgirsti pastabą, jog toje sesijoje buvo kalbėta „prieš vyrus“. Kodėl „prieš vyrus“? Buvo kalbėta apie moterų teises ir pasisakyta už moters laisvę. Kaip tik per ankstesnę pertrauką olandų atstovė Judy Herzberg padarė man panašią pastabą, liečiančią pabaltiečius — girdi, jie „visada kalba „prieš kažką““. Tada jai atsakiau: „Taip, prieš tironiją ir už laisvę“. Moterų rašytojos irgi ne prieš vyrus, o prieš moters laisvės varžymą įvairiose pasaulio šalyse.

Claribel Alegria (Salvadoro atstovė) kalbėjo apie teisę moterims rašyti po savo kūriniu pasirašyti savo patį pavardę. O dar ne taip seniai net ir Vakarų Europoje moterų turėjo pasirašinėti vyriška pavardę (kaip George Sand ar George Eliot), jei norėjo, kad jų kūriniai išvystų dienos šviesą.

Sesijos pavadinimas — „Littérature féminine et universalité“ — lietuviškai „femininė ir universalinė literatūra“, bendražmogiškumą moterų kūryboje. Buvo klausama, ar jos dar vis vien tiksliai bando literatūroje įtvirtinti, ar jau pasiekė visuotinumą savo kūryboje. Kanadietės rašytojos, feministės Margaret Atwood toks tems pavadinimas ir klausimo formulavimas buvo neįprastas. Ar nebūtų juokinga, jei klausimas būtų apie „vyrų literatūrą“ ir „visuotinumą“? Kanadoje moterų rašytojų kūryba, tiek anglų, tiek ir prancūzų kalba, jau gerai įsitvirtinusi, sakė ji.

O dar vis iki šiol, visuotinė, bendražmogiška laikoma tikrai vyriška patirtis. Bet kuo kareivio ašaros „bendražmogiškesnės“ negu motinos ašaros? — klausė Kvebeko rašytoja Nicole Brocard. Moterų kūryba, sakė ji, dar vis paženklinta minusu. Ilgą laiką ryšį su pasauliu moteris palaikė tik per vyrą. Bet dabar kūrybinė mintis ateina per pačios moters savimone. Tai esanti nauja perspektyva, su naujom metatorm.

Prancūziškai rašančio rašytojo premiją užbaigtųjų pokylėje šimet gavo Vladimir Volkoff. Įdomu, ar moteris rašytoja tokią premiją PEN kongrese yra kada gavusi?

Betty Friedan, amerikietė feministė, kurios pirmoji knyga *The Feminine Mystique* išjudino feministinį judėjimą Amerikoje, nebuvo šios sesijos svarstybų dalyvė (ji kalbėjo kitose feministinėse sesijose Toronte), bet jos „buvo visur pilna“. Teko ir mums lietuviams su ja pabendrauti. Galina Čepinskienė pašnekesyje su ja nušvietė sunkią moters padėtį Sovietijoje. Žymioji feministė nuostebai, kad ten moterų siekiai eina priešinga linkme, negu Vakaruose: jos nori „grįžti į namus“, auginti savo vaikus, kuriuos dabar turi palikti lopšeliuose ir internatuose, ir „prižiūrėti“ savo vyrus!.. Bet pasirodo, kad panašios tendencijos ima reikštis ir JAV. Feministėms tai regresyvusėjimas.

Panašūs pokalbiai ir užmegzti kontaktai pertraukų metu, prie šampano stiklo (ar ir be jo) buvo apibūsiai naudingi įvairių kraštų literatams. Serbų rašytojas Negovan Rajic, su kuriuo kalbėjau apie metaforinį rašymą, prozoje, (cenzoriui apgauti), man vėliau atsiuntė savo knygą *The Mole Men*, išverstą į anglų kalbą — mokslinės fantastikos deimaniuką.

Kongreso sesijų metu ir Toronte, ir Montrealy vyko kūrybos

skaitymo popietės. Jose dalyvavo ir naujai įsteigtas jaunųjų rašytojų sambūris (iš vienuolikos kraštų), pasivadinęs „The Next Generation“. Taip pat vyko tarptautinės moterų rašytojų naujai įsikūrusios santalkos pirmasis posėdis. Santalkos pradžia buvo tokia:

Dar 1986 metais Tarptautiniam PEN kongrese New Yorke amerikietis Norman Mailer, JAV centro pirmininkas, ir kiti organizatoriai nepakvietė beveik jokių moterų kalbėti ir skaityti pranešimus sesijose. Tai sukėlė didelį pasipiktinimą. Betty Friedan tai pavadino „simboline moterų anihiliacija“. Būrys žinomų moterų rašytojų, apie dvidešimt, iš įvairių pasaulio kraštų pasiskelbė sukuriančios tarptautinę moterų rašytojų santalką, siekiant pakelti moterų rašytojų statusą, pagerinti darbo sąlygas, paskatinti jų raštų vertinimą ir ginti jų teises. O be to — palengvinti joms bendravimą. Pirmasis jų suvažiavimas ir buvo šiais metais PEN kongreso metu. Užtai šiam, 54-ame PEN kongrese daugiau kaip pusė kvieštųjų svečių buvo moterų. Kanadietės rašytoja Margaret Atwood spaudos konferencijoje išreiškė pagėdą, kad taip būtų ir toliau. „Mes lyg egziliję moderniajame pasaulyje“, sakė kita.

Organizatoriai šiuo kongresu buvo patenkinti, o Tarptautinio PEN prezidentas René Tavernier jį vadino ypač pasisekusiu (*The Gazette*, 1989 m. rugsėjo mėn. 28 d.). Bet buvo ir kritikos. Toronto programoje, kaip rašė *The Globe and Mail*, buvo pasigendama daugiau etninį kilmę turinčių kanadiečių, nors šiaip kanadiečių buvo daug. Organizatoriai teisinosi, kad net 20 Kanados mažumų ir etninės kilmės rašytojų dalyvavo Toronte. Bet iš 600 dalyvių jų gal iš tikrųjų buvo nedaug. Kvietimų svečių sąrašuose ir programos lapuose „etniškų“ pavardžių buvo matyti tik kelios.

Taip pat buvo protestų, kad šio kongreso organizatoriai diskriminavo „nebalčius“ rašytojus. Montrealyje jų buvo matyti irgi tik keletas. Bet New Yorko konservatyvus laikraštis *New York City Tribune* (1989 m. spalio mėn. 9 d.) kritikavo PEN centrą ir kad orientaciją į Trečiąjį pasaulį, o per menką dėmesį Rytų Europos ir Sovietų Sąjungos inkorporuotoms tautoms. Kongrese tiksliai pasidžiaugta mažųjų progresu laisvėjimo kryptimi, bet nedaryta jokio spaudimo jų komunistinėms valdžioms, kad jos daugiau atleistų savo uždėtus varžtus.

O tačiau PEN nėra politinė organizacija, ar bent vengia tokia būti. Todėl ir pabaltiečius liečianti rezoliucija priimta gerokai „sušvelninta“ forma, be priekaištų oficialiai valdžiai ir jos spaudai, nors ir turėta omenyje *Pravdos* užsiuolimai ir „stipraus centro“ varžtai. Bet visgi didelis laimėjimas, kad jau turime nepriklausomą Lietuvos PEN centrą ir kad tokia tarptautinė organizacija (jo dėka) atkreipė pasaulio rašytojų dėmesį į Baltijos šalis. Čia nemažas mūsų naujojo centro ir jo vadovų iškovojimas! Reikia jam tik palinkėti sėkmingos ateities.

Su „Daktaru Gervydu“ atsisveikinus

VYTAUTAS SKUODIS

Teatro menas turbūt tiek pat senas, kaip ir žmonija. Pačiame žmoguje įgimta savybė persikūnyti, t.y. būti kažkuo kitu šalia savęs. Pagaliau ar mes patys gyvenime dažnai nebūname artistais: vienkio, žinoma, daug geresni viešumoje, kitokie — namų aplinkoje, tarp savųjų.

Teatro menas yra įvairiai vertinamas. Profesionalus teatro kritikas į teatrinį spektaklį žvelgia kaip į gyvą meno kūrinį. Diletantas spektaklį vertina ne pagal jo visumą, o gilindamasis į neįskaitomas detales, pirmiausia tam, kad parodytų savo paties erudiciją, nors toji jo „erudicija“ arba nusimanytas teatro mene yra primityvus, profaniškas, nemaloniai priekabus. Trečiąją teatrinio meno vertintojų grupę sudaro tie, kurie ateina į spektaklį be išankstinio nusistatymo. Jie geranoriškai, pasyviai įsijungia į spektaklio veiksmą ir drauge su aktoriais pergyvena džiaugsmą ir liūdesį, laimę ir skausmą, ryžtą ir neviltį. Jie eina į teatrą tam, kad iš jo išeitų dvasiškai praturtėję ir tebegyventų jo išpildžiais, seniai spektakliui pasibaigus.

Profesionalus teatro kritikas aktorius talentą vertina pagal jo sukurto personažo tikrovumą. Diletantas savo vertinimus pirmiausia darys pagal tai, ar aktorius profesionalai, ar jie savi-veiklininkai. Pastaruosius jam kritikuoti nepalyginamai lengviau. Paprastas teatro žiūrovas, sugebas įsijausti į spektaklio

visumą ir į kiekvieną atliekamą vaidmenį atskirai, nepakenčia tikrai vieno — sceninio falšo.

Priklausydamas pastarajai teatro gerbėjų grupei, su dideliu pasitenkinimu sutikau pavasarinę Chicago lietuvių teatro „Vaidilutė“ premjerą — Vinco Mykoliaičio-Putino dramą „Daktaras Gervydas“. Su šventine nuotaika priėmiau ir rudeni- nį, režisierių kiek patobulintą, šios dramos spektaklį, šių metų lapkričio 12 dieną atliktą taip pat Chicago lietuvių Jaunimo centre.

Nežinau, kodėl iki šiol nei vienas Lietuvos teatras dar nebuvo pastatęs šios Vinco Mykoliaičio-Putino dramos. Gal todėl, kad jos autorius žinomas tik kaip didis poetas ir įžymus prozininkas, o jo įnašas į lietuvių dramaturgiją nėra itin ryškus. Chicago lietuvių dramos teatro „Vaidilutė“ didelis nuopelnas pirmiausia yra tas, kad iš gausaus lietuviškosios dramaturgijos repertuaro jis pasirinko kaip tik šį Mykoliaičio-Putino veiklą, tuo pagerbdamas tą mūsų literatūros tragiko likimo genijų.

Pavasarinės premjeros neišbleusius išpildžius dar labiau sustiprino rudeninis, deja, jau paskutinis, šio spektaklio pastatymas. Nors kai kuriose scenose ir buvo jaučiamas veiksmo ir vaidybos schematiškumas (tai dile- tantiška pastaba, todėl neverta demesio), tačiau visų be išimties aktorių nuosirdi vaidyba padėjo įsijausti į veikalo gyvenimišką

„Vaidilutės“ teatro susirinkime Seklyčioje, Chicagoje, kalba dr. Petras Kisieliū, sėdi (iš kairės) Apolonija Steponavičienė, Audrius Viktoras, Gitanė Braslauskaitė ir Viktoras Radvilas.

Edvardo Šulaičio nuotrauka

tikrovę ir tos tikrovės tragizmą. Šio spektaklio padarytas išpildis stiprus. O tai byloja, jog spektaklyje dalyvavusių aktorių ir jo statytojų didelis ir nuosirdus darbas, pastatant šį veiklą, yra vertas tikrai didelio įvertinimo.

Neabejingieji Chicago lietuvių kultūrinio gyvenimo reikškimams, turėtų būti labai dėkingi 1985 metais susikūrusio „Vaidilutės“ teatro iniciatoriams dr. Petriui Kisieliui ir Onai Šulaitienei. Taip pat verti didelės padėkos visi šio teatro vadovybės nariai ir visi aktoriai. Chicago lietuviams, iki šiol išlaikiusiems savo pasididžiavimą — Lietuvio operą, labai svarbu palaikyti ir dar visai jauną dramą teatrą „Vaidilutė“, kuris taip pat yra reikšmingas lietuvių kultūros ir lietuviybės gyvybiškumo rodiklis.

„Vaidilutės“ teatro reikalingumą patvirtina tai, kad žiūrovai visus „Daktaro Gervydo“ spek-

(Nukelta į 4 psl.)

Rašytojai neverks dėl trupinio aukso

Išpūdziai iš Lietuvos rašytojų sąjungos neeilinio suvažiavimo Vilniuje

KĘSTUTIS KEBLYS

Lietuviai rašytojai šių metų birželio 7 dieną paskelbė organizacinį savarankiškumą. Dabar, žiemai jau žvilgčiojant iš už kampo, tas įvykis nebeatrodo ypatingai nuostabus. Kai jau pati Lietuvos komunistų partija rimtai svarsto atsiskyrimą nuo maskvinio centro, tai kūrybinių sąjungų savarankiškumo deklaracijos išlieja į natūralią, daug dėmesio neprašančią atgimimo įvykių tekę. Bet vasaros pradžioj rašytojų žygis nutraukti organizacinius ryšius su Maskva atrodo ir didelis, ir svarbus.

Spausdintame kvietime, kurį gavau viešėdamas Vilniuje, rašė, kad devintasis neeilinis suvažiavimas šaukiamas dėl Lietuvos rašytojų sąjungos įstatų tvirtinimo. Įstatų svarstybos suvažiavimuose (prisimenant mūsų Bendruomenės įstatų keitimo kautynes) paprastai būna pačios nuobodžiausios. Tą rytą Vilniuje buvo daug ko smagesnio nusitverti negu sėdėti įstatų keitynėse. Tačiau privičiau girdėjau, kad pagrindinė atrakcija ten bus ne pats paragrafų perdėliojimas, bet atsiskyrimas nuo visasąjunginės rašytojų organizacijos Maskvoje. Pridėjus dar gaudus, kad rašytojų tarpe yra nemažai šiam žygiui priešingų ir kad suvažiavimas gali būti audringas, pasidarė aišku, kad tokį įvykį pražiopsoti būtų neatleistina.

I suvažiavimą pavėlavau, nes besiriant prospektu (tuo metu dar „Lenino“) užkalbino netyčia sutiktas pažįstamas vilnietis, gerai nusimanantis ir literatūros, ir partijos reikaluose. Patyręs kur link traukiu, įrodinėjo, kad rašytojai daro didelę klaidą, skirdamiesi nuo Maskvos. Atsiskyrus, esą išdžius lėšų šaltinis, vyresnieji praras pensijas ir taip toliau. (Būgstavimų ūkiniais reikalais girdėta ir suvažiavimo kalbose.)

Menininkų rūmuose radau pilną didžiąją salę žmonių (gal apie 200), sauja fotografų, televizijos besisukinėjančią kamerą. Sakau, gal iš tikrųjų čia neeilinis suvažiavimas. Prie prezidiumo stalo sėdėjo Petras Bražėnas, Valentinas Savickas, Jonas Mikėlinas ir Vytautas Martinkus. Pasirodo, Mikėlinsko įžanginė kalbą jau buvau pražiopsiojęs. Kalbėjo sąjungos pirmininkas Vytautas Martinkus. Girdėjau jį kalbant ir čia, kai prieš keletą metų jis skaitė paskaitą santarėnų metiniame suvažiavime Tabor farmoj. Vilniuj jo kalba skambėjo drąsiau ir laisviau, o aiškus pasitikėjimas savimi rodė, kad dabar kalba žmogus, kuriam jau nereikia žvilgtelėti per petį atgal ir tikrintis ar pataikė į koją. (Bet tą patį galima pasakyti ir apie kone visus tenykščius intelektualus, kurie po atgimusių Vilnių vaikšto

Darbo sekretoriatas Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavime Vilniuje: (iš kairės) Rimantas Vanagas, Marytė Kontrimaitė, Antanas Bieliauskas, Aleksas Dabulskis.

Arnoldo Baryso nuotrauka

pakėlė smakrus, su besiskleidžiančiom šypsenom veiduose.)

Martinkus aiškino naujų įstatų genezę (valdybą projektą ruošė sunkiai, bent metus) ir reikalingumą (jei respublika skelbia suverenumą, tai kaip gali rašytojai ir toliau priklausyti viską diktuojančiam centrui?). Naujais įstatais atkuriamą nepriklausomą rašytojų organizaciją ties kelią į vieną bendrą lietuvių literatūrą. Atsirast proga ir užsienio lietuvių rašytojams jungtis į šią naują, savarankišką sąjungą. Toliau Martinkus palietė opius finansinius reikalus: dabartinė valdyba dar neturi aiškų ūkinio plano ir užtikrinimo, kad naujoji sąjunga nebus ūkiškai skurdesnė negu dabartinė. Trūkumą, kuris susidarys, netekus įplaukų iš centrinio fondo, gal galėtų padengti knygų leidyba, jei sąjunga perimtų literatūrinių knygų leidyklą. Žodžiu, nors intelektualinė sąjungos ateitis šviesi, ūkinė pusė dar kybo už tamsokų debesų. Įstatų, jei suvažiavimas juos priims, įsigaliotų nuo 1990 metų pradžios, žinoma, jei respublikos valdžia juos patvirtins. Pilietiniui literatūrinis knygų leidykla, atskyrimas nuo centro nereikia interpretuoti kaip politinį aktą. Niekur nesakoma, kad naujoji sąjunga nebus už tarybų valdžią, už socializmą, tačiau tos sąvokos dabar suprantamos kitaip, negu anksčiau rašytojams buvo siūloma.

Po Martinkaus kalbos ėjo diskusijos, kurioms tvirta ranka pasikeisdami vadovavo suvažiavimo pirmininkai Bražėnas ir Savickas. Maniau, kad tuoj pat išgirsim „disidentus“ – rašytojus, kurie oponuoja įstatų projektui ar tai ideologiniais, ar ūkiniais

sumetimais. Pasirodo, klydau.

Pirmasis kalbą pasakytį tribūnon išėjo Raimondas Kašauskas, žinomas prozininkas. Šnekėjo gražiai ir gerai, aiškiai pasirošęs ir aiškiai „už“. Aidu atsiliėpdamas Martinkaus pranešimui, jis sakė, kad atsiskyrimas tai joks demaršas, o tik prisipažinimas tuo, kuo esame. Rašytojas nepriklauso nei sistemai, nei valstybei, o yra moralus, sau atsakingas individas.

Aleksandras Krasnovas, pažįstamas iš smagių rimtų pasirodymų *Gimtojo krašto* skiltyje „Savaitė“ (nors gyvas žmogus ne visada panašus į savo nuotrauką), kalbėjo daugiausia ūkiniais reikalais. Irgi būdamas aiškiai „už“, jis siūlė konkrečius Trūkumą, kuris susidarys, netekus įplaukų iš centrinio fondo, gal galėtų padengti knygų leidyba, jei sąjunga perimtų literatūrinių knygų leidyklą. Žodžiu, nors intelektualinė sąjungos ateitis šviesi, ūkinė pusė dar kybo už tamsokų debesų. Įstatų, jei suvažiavimas juos priims, įsigaliotų nuo 1990 metų pradžios, žinoma, jei respublikos valdžia juos patvirtins. Pilietiniui literatūrinis knygų leidykla, atskyrimas nuo centro nereikia interpretuoti kaip politinį aktą. Niekur nesakoma, kad naujoji sąjunga nebus už tarybų valdžią, už socializmą, tačiau tos sąvokos dabar suprantamos kitaip, negu anksčiau rašytojams buvo siūloma.

Kalbėlė dar pasakė Antanas Gailius, ragindamas, kad ir vertėjus priimti ir Rašytojų sąjungą. Jam tribūnoje kalbant, man dingtelėjo, kad vilnietiškas įstatų svarstymas vyksta visai kitaip nei pas mus (bent pas JAV LB). Buvo aišku, kad ne tik publika, bet ir Bražėnas su Savicku nėra girdėję apie Robertą taisyklės. (Matydamas, kaip viskas suvažiavime vyksta, Arvydas Barzdukas, mūsų parlamentarų tėvas, būtų visus plaukus nusirovęs ir tuoj šokęs tautiečius mokyt.) Bet nežiūrint truputį archaiskos procedūros, suvažiavimas planingai riedėjo tolyn, man vis laukiant, kol kas nors užkops į tribūną, sudirbs ir šipulius įstatų projektą ir sukels audringus gintus.

Buvęs komjaunimo veikėjas, o dabar žurnalo *Nemunas* redaktorius Laimonas Inis audrų nesu-

kėlė. Pareiškė, kad dėl atskirų paragrafų galima abejoti, bet balsuoti prieš projektą esą neturime moralinės teisės. Pranešęs, kad *Nemuna* kėsinaisi perimti komjaunimas, Inis sakė, kad žurnalas turėtų būti rašytojų sąjungos kompetencijoj ir tuo klausimu siūlė priimti rezoliuciją.

Tada tribūnon išėjo Valerijonas Baltrūnas, man nei matytas, nei girdėtas žmogus. Kaimynai pažįbzdėjo, kad tai „ideologas“ – kiek supratau, tai komunistų partijos pareigūnas, nes iš kalbėjimo atrodė, jog šneka čia partijos vardu. Štai pagaliau bent vienas, kuris pasakys, jog rašytojai smerktini, kad skuta iš po Maskvos sparno. Bet kur tau? Pabėręs malonių bendrybių, kaip politikui ir tinka, lyg ir atspirsinėjo už praeities klaidas, o baigė pareiškdamas, kad partija remia rašytojų atsiskyrimą.

Jei jau partija „už“, tai kas gali būti prieš? Tokių ir neatsirado, nors kalbėjo dar gal geras pus-tuzinis literatų. Net poetas Algimantas Baltakis, nors ir pareiškė, kad senąją rašytojų sąjungą nereikia per daug kalti žemėn (nes jis mylįs ją tokią, kokia yra ir kokia buvo, nes nebuvo kitokios, kaip nebuvo ir kitokio gyvenimo), naujiesiems įstatams entuziastingai pritarė ir pažėrė konkrečių pasiūlymų kaip išvengti finansinių pavojų po atsiskyrimo. Iš literatūrinės periodikos pajamų nėra ko tikėtis. (Idomu buvo išgirsti, kad *Literatūra ir menas* vos išėina lygiom, o *Pergalė* baigė metus su 52 tūkstančių rublių deficitu.) Baltakis siūlė rašytojams perimti pelninę, populiarių žurnalų kaip, pavyzdžiui, *Švyturį*, kurį dabar leidžia komunistų partija.

Drąsių kalbų netrūko. Norsiai dar kalbėjo Valentinas Savickas, ekonominiais reikalais pasisakė Danielius Mušinskas (jauniems rašytojams reikia užtikrinti minimalias kūrybos sąlygas – bent atskirą kambarį su stalų), Algimantas Bučys (nėra ko daug tikėtis iš valdžios – jei Smetonos valdžia rašytojų finansiskai nerėmė, tai vargu ar dabartinė remis) ir dar keletas. O žurnalistas Kostas Kaukas, retoriškai paklauses, ar Kudirka rašęs dėl pinigų ir ar Miškinis žinojęs, kas jam už rašymą bus, baigė ekonominės diskusijas, pareiškdamas, kad sarmata rašytojams čia vertki dėl pinigų, plėšytis dėl trupinio aukso.

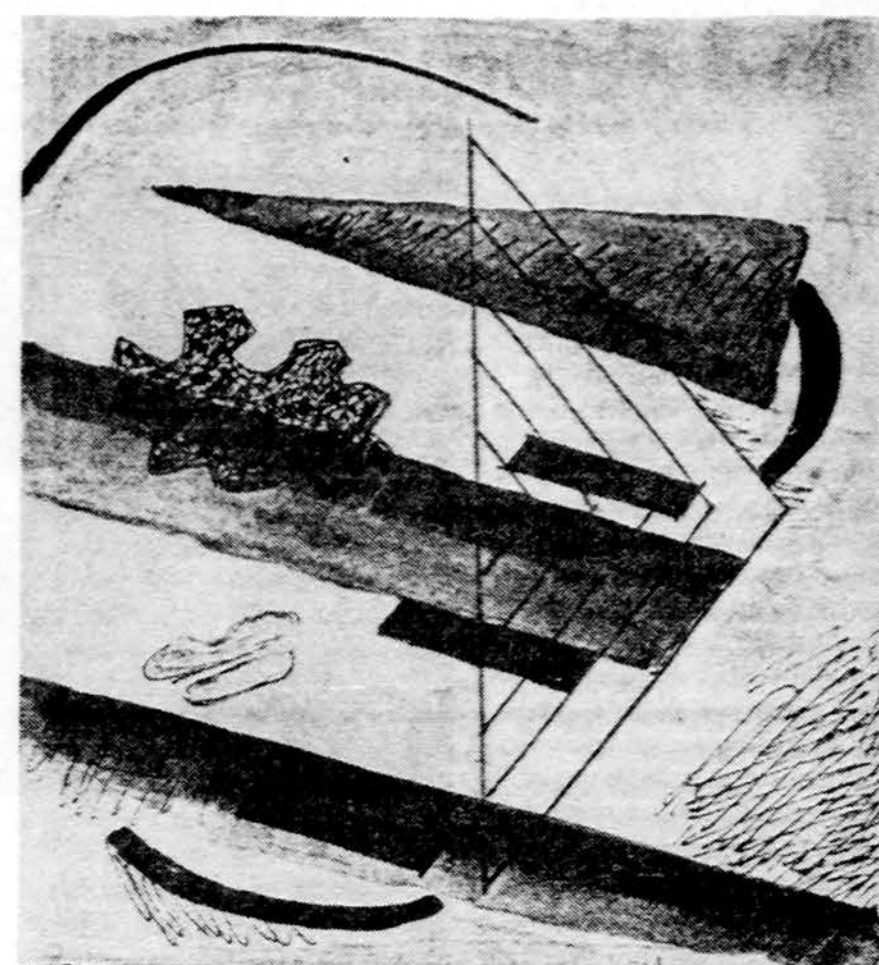
Kalbėjo dar ir daugiau, jų tarpe pas mus gerai žinomi literatai kaip Juškaitis, Zalatorius, Jasukaitytė, Lankauskas. Žinoma, visi „už“. Tada kažkas pareiškė, kad jau kalbų užtenka, nes visi pučia į vieną dūdą, ir viskas jau aišku, ir jei nėra kas pasi-

sako „prieš“, tada baigt šnekas ir balsuot. Prezidiumas pakluso ir pakvietė tribūnon nesutinkančius su projektu. Tokių neat-sirado. Gal tie, kurie būtų stipriai abejoję atsiskyrimo reikalingumu, iš viso į suvažiavimą neatejo? (Iš tiesų salėj nemačiau nei Baltušio, nei Mieželaičio, nei Avyžiaus, nei Sluckio.) Neatsiradus disidentų iš rašytojų tarpo, pirmininkas pakvietė Petrą Ignotą, dailių jauną vyrą, Ministrų tarybos pavaduotoją kultūros reikalams. Bet triukšmo nesukėlė nei balsas iš valdžios. Ignotas pareiškė, kad naujų įstatų įregistravimui nebūsią kliūčių. Beveik tikra, kad iš respublikos valdžios pusės nebus jokio ekonominio blokavimo, kad valdžia savarankišką rašytojų sąjungą remis ir netaps jiems skūpia pamote.

Ką gi, po valdžios autoritetingo padaršinimo teliko apsilifuoti naujų įstatų nelygumus. Tai atliko redakcinė komisija, kuri kalbų ir diskusijų metu susirąšė girdėtus pasiūlymus kur ir ką keisti, pataisas greitai suformulavo ir pateikė svarstymui. Viskas ėjo sklandžiai, ginčų beveik nebuvo. Salės bruzdesyje vibravo nuomonė: ką čia pekiotis su smulkmenomis, nubalsuojam atsipalaidavimą nuo Maskvos, ir einam namo. Tad nenuostabu, kad visi komisijos pasiūlyti „amendmentai“ buvo greitai balsavimu priimti – be jokio paantrinimų ir be kautynių už kiekvieną kablėlį.

Beje, pataisų svarstymo metu greta sėdinti Ilona Gražytė-Maziliauskienė ir keli bičiuliai vilniečiai išprovokavo mane stoti prie mikrofono. Neturėjau iš Leonardo Andriekaus igaliojimų nei sveikinti suvažiavimą mūsų rašytojų draugijos vardu, nei prašyti, kad mus, amerikonus, priimtų savo nepriklausomą sąjungon (o be igaliojimų Vilniuj kalbėti nedrąsu, nors ir ne prie apvalaus stalo). Tad nelabai buvo ką ir sakyti. Tik paklausiau pirmininką Martinką, kaip čia su tuo užsienio lietuvių rašytojų atėjimu į naująją organizaciją. Įžanginėj kalboj jis lyg minėjęs, kad tai bus galima. Tačiau įstatų projektas (kurio tekstas tvarkingai buvo išdalytas besiregistruojant) nurodo, jog LRS nariu gali būti tik TSR pilietis. Pirmininkas paaiškino, kad projektą ruošiant, buvo svarstomas tiesioginis užsieniečių dalyvavimas sąjungoje, tačiau dėl įvairių ūkinio komplikacijų, kol kas tam nerasta tinkamos formos. Tačiau išeivijos rašytojai galės sąjungai priklausyti kaip garbės nariai. (Dešimtas paragrafas taria: „LRS garbės nariu gali būti išrinktas ne Lietuvoje gyvenantis rašytojas, nusiipelnęs lietuvių literatūrai“.)

Suabejojau, ar tai pats geriausias būdas sąjungon įjungti užsienio gyvenančius literatus. Jei projekte garbės nario titulas vartojamas ligišiolinė prasme, tai praktiškai žiūrint, išeivijos rašytojų atėjimas sąjungon neįvyks. Gi jei tas titulas įrašytas tik tam, kad pažymėjus dvi skirtingas narių kategorijas, tada reikia ieškoti geresnio termino. Nes sąjungos garbės nariu vadinti tokią lietuvių literatūrai nusiipelnusią kritikę kaip, pavyzdžiui, Violeta Kelertienė, mums, ne visada apie ją pagarbiam atsiliepiantiems būtų stačiai nepatogu. Greta manęs sėdintieji siūlė narystės paragrafus išeivių naudai keisti čia pat. Tačiau redakcinė komisija, atrodė, neturėjo ūpo stabdyti sparciai riedančio pataisų priėmimo ir tam klausimui nedavė eigos. Žodžiu, neiškovojo išeivijos raštininkijai teisės į naujosios sąjungos rašytojų bilietą. (Bilietas pas mus yra ar lėktuvo, ar loterijos, ar į teatrą; gi lietuvių kalboj bilietas yra nario liudijimas-pažymėjimas, kuris dabar, be abejo, bus gražus ir lietuviškas; dabartinis irgi dailokas, bet raudonas ir rusiškas ir sakantis, kad

Dailininko K. Janulio iliustracija Leono Lėto poezijai.

TAIP

Taip paukščiai skrenda –
Vis
Palikdami plunksnas
Jų
Pralėktuos takuos. Taip ir

Kaip paukščiai

Mes,
Prabėgdami,
Minam basom kojom
Smiltis,
Molius,
Bėgame darganom,
Saulė,
Laikomės rankomis

Vieni už kito;
Kiekvienas kiekvieno

Atvanga ir pastanga –
Švytim.

1986 m. rugpjūčio mėn. 3 d.
Village of Morton Grove, Illinois

Balsuojama Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavime – priekinėje eilėje: Vytautas Mačiukas, Elena Bukelienė, Henrikas Čigriejus.

Arnoldo Baryso nuotrauka

savininkas priklauso SSSR rašytojų organizacijai.) Neiškovojo, tačiau ką norėti, kai kovon stoji be igaliojimų. Bet rimtai kalbant, nematau čia kokios nors skriaudos ar netakto išeivijos atžvilgiu. Įstatai yra popierizmas, o svarbu juk yra gyvenimas. Kai vyksta nuoširdus bendravimas, kai atsidaro durys išeivių kūrybai laisvai ir nebraukytai skambėti Lietuvoje, kai nuoširdžiai skelbiama, kad lietuvių literatūra yra viena ir nedaloma, tada paragrafų sudėstymas ne ką reikšia. O be to, paragrafai neamžini – įstatai rašomi tam, kad būtų pakeisti, kai gyvenimas tars, kad jau laikas.

Redakcinė komisijai išsprendus paskutinę pakaitą dėl nario mokesčio (Juozas Aputis pritarė siūlymui frazė „moka 5 rublių...“ pakeisti į „... moka nustatyta...“, nes, sako, nežinia dar kokie pinigai bus...), atėjo visų nekantriai lauktas metas priimti naujosios įstatų balsavimui. Pakilo miškas spalvotų kortelių. Suskaičiavus balsus, salėje esančiųjų 161 pasisakė „už“, du susilaikė.

Balsuojančių prieš nebuvo. Įstatų projektas priimtas, nuo Maskvos nepriklausanti Lietuvos rašytojų sąjunga įsteigta. Suvažiavimas pakilia nuotaiką stojosi Tautos himnui. Už lango švietė smagios popieriaus popiečio saulė, ir tikrai atrodė, kad ji Lietuvoj „tamsumus prašalino“.

Skirstesi žmonės su pasitenkinimu veiduose, atlikę svarbų ir labai reikalingą darbą. Bet ir su rūpesčiu raukšlėm, su žinojimu, kad naujajai sąjungai prieš akis dar didelė daugybė galvosūkių, daugybė vargų.

O kasdienybė nesikeičia taip greitai kaip įstatai. Po viskam leidomės su būreliu literatų žemyn nuo Menininkų rūmų, ieškodami vietos pavalgyti. Du restoranai pilni, „cerberiai“ neįsileidžia. Pilnas Vilnius turistų, atrodo, autobusais sugarmėjusių iš rytinės Sovietijos. Nusileidom iki Literatų kavinės, bet ir ten literatams nebuvo vietos. Vargais negalais įsprašėm į kavinės barą, kur pusiau staciom aplaistėm stiklu šampano dienos darbus ir viltis.

Petro Aglinsko naujoji opera „Plieninis šypsnyš“

DALIA KUČENIENĖ

Čikagietis kompozitorius Petras Aglinskas, kalbėdamasis su Lietuvoje leidžiamo žurnalo *Krantai* (1989 m. rugpjūtis, Nr. 8) žurnaliste R. Goštautienė, prisipažįsta, kad „jo gyvenimas yra lietuviško ir amerikietiško gyvenimo sintezė, nes nuo mažens kalbėjo lietuviškai, studijavo lietuvių kultūrą ir visą laiką gyvena tarsi dviejose plotmėse“. Tad nenuostabu, kad kompozitoriaus naujojoje operoje „Steel Grin“ kaip tik ir atsispindi dviejų kultūrų sintezės problematika.

Operos siužetas vyksta nenurdytoje Rytų Europos šalyje. Brolis ir jo dvi seserys, gyvena už geležinės uždangos, rungtis su totalitarinės sistemos padariniais. Viena sesuo, apibūdinta jau mums įprastu „barakūdos“ epitetu, yra pasirodusi ištękėti už turtingo amerikiečio verslininko, idant galėtų nusikelti į materialistinio rojųs miestą New Yorką, išsižadėjusi savo identiteto, svajojanči apie „auksinės šalies migdolus“.

Šių metų lapkričio 1 dieną The Theater Building, Chicagoje, buvo atliktas šios operos pirmas spektaklis su septyniais solistais bei fortepijono palyda. Per anksti kalbėti apie kūrinio visumą, nes dar libretistas ir kompozitorius nėra operos užbaigę, tačiau iš trečdaliao operos neblogai apčiuopiami veikalo kontūrai.

Petro Aglinskas

Aglinskas savitai sprendžia „homo sovieticus“ įtaką veikalo personažams. Klasikinės operos rėmuose į kūrinį įkomponuotos roko, džiazo bei avangardinės muzikos savybės įrodė Aglinsko individualų stilių, originalumą, nesilaikant tradicinių klasiškos operos kanonų. Maloni staigmena, kad kompozitoriaus lyriškiausios kantilenos pavestos ne instrumentalistams, bet vokalistams. Suprasdamas Amerikos teatrų sceninį tempą, dramatinę įtampą bei filmuose greitai judančių kadrų dinamiką, jau savo „Tele-Kino“ roko operoje jis neleidžia publikai nuobodžiauti. Šis Aglinsko savitumas buvo akivaizdus ir šios jo naujosios operos pirmame veiksmo, kur fabulų ritmas bei dialogai skrieja greitai

tempu. Personažai, tarsi mechanškai prisukti robotai, skuba gyventi, skuba kalbėti. Gyvenime svarbiausia: „produktai, produktai, produktai“. Veikėjai gyvena nuolatinėje baimėje. Baimė, tarsi pabaisa, tarsi žiurkė, visus kankina; vienam ji užgula krūtinę, kitam gerkle, trečiam aptemdo smegenis, o ketvirtasis – ją jaučia bėgiantį jį net po visą jo galvą. Pirmasis veiksmas baigiamas siaubingu kiaušės įvaizdžiu, kuri tarsi milžinas tupi ant užimtos šalies. Ir dar baisiau, ta didžiulė kiaušė ne vien tik tupi, bet ir nesąmonės kalba.

Prieš šešerius metus (1983 m. birželio mėn. 5 d.), kai kompozitorius Aglinskas baigė North-western universiteto muzikos

fakultetą, išgydamas magistro laipsnį kompozicijos srityje, teko girdėti ir *Draugo* kultūriniam priede parencuoti jo pirmąjį diplominį kūrinį, kurį atliko universiteto simfoninis orkestras: „Symphony in Three Movements – Karnizas Paneling“. Tada Aglinskas minėjo, kad ši simfonija gali ateityje išsivystyti į lietuvišką ekspresionistinę operą. Jau tuomet buvo įdomu girdėti, kad Petras nežada užsidaryti vien tik instrumentalistų erdvėje. Po kelerių metų, 1985-ais, jis ėmėsi iniciatyvos suorganizuoti su „Loop Group“ instrumentalistais pirmą dabartinių Lietuvos kompozitorių kūrinį koncertą. Į šį organiskai teko įsijungti, atliekant parašytą partiją sopranui ir aštuoniems instrumentams: „Uždanga“. Ryškiai buvo matyti, kad bresta kompozitorius, kurio muzikinius kūrinius dainininkai mielai dainuos.

Šiais metais Vilniuje suruoštamie išėjimo kompozitorių „Sugrįžimo“ festivalyje buvo atlikti keli Aglinsko opusai: „Icons“ pučiamųjų oktetui ir „Simfonija Karnizas Paneling“. Į šį festivalį buvo nuvykęs taigi pats kompozitorius. „Sugrįžimas“, kaip Petras pats prisipažįsta, giliai įsirežė į jo kūrybinę sielą.

Chicago Opera Theater programą leidinyje *New Works Showcase*, pristatant kompozitorių Petrą Aglinską bei libretistą Dan

Sutherland, pabrėžiama, kad abu kūrėjai neseniai lankėsi Rytų Europoje, Petras – Lietuvoje ir Maskvoje, ir „iš kasdieninių ryšių su žmonėmis, iš jų kovos dėl būvio, iš jų aistrų ir iš jų gyvenimo banalybių, gyvenant kalėjimoje valstybėje, autoriai pasisėmė įkvėpimo šiai „Plieninio šypsnyšio“ operai“.

Kritikas Robert C. Marsh *Chicago Sun-Times* lapkričio 2 dienos laidoje labai teigiamai įvertina Petrą Aglinską operą, pažymėdamas, kad Aglinskas intuityviai jaučia kaip rašyti operą vokalistams. Marsh pabrėžia, kad „Aglinskas turi tikrą talentą“.

Pianino partiją atliko Valerie Lorimer, dirigavo Philip Bauman. Chicago Opera Theater direktoriai Alan Stone ir Marc A. Scorea, pilna auditorija klausytojų, menininkų bei kompozitorių su dideliu entuziazmu priėmė šią Petrą Aglinsko operos pirmąjį veiksmo perklauką. Kompozitorius bei libretistas yra angažuoti visai užbaigti ir greitai laiku pastatyti trijų veiksmų „Steel Grin“ operos pasaulinę premjerą.

Manau, kad išreikšiu visų lietuvių nuosirdų linkėjimą kompozitoriui Petrui Aglinskui, kad ši naujoji jo opera sėkmingai išvystytų rampų šviesą ne tik Chicagoje ir Lietuvoje, bet ir pasaulio didžiojoje operos scenose.

Su „Daktaru Gervydu“ atsisveikinus

(Atkelta iš 2 psl.)

„Vaidilutės“ teatro pasisekė spektakliai parodė, jog tokie nuostabavimai neturi pagrindo. Esu įsitikinęs, jog šio teatro aktoriams su savuoju „Daktaru Gervydu“ būtų nuosirdžiai sutikti Lietuvoje. Ten salėse tikrai nebūtų tuščių vietų. Tokie kultūriniai mainai tikrai sustiprina pačios išėjimo kultūrinį gyvenimą.

Tenka apgailestauti, kad „Daktaro Gervydu“ Chicagoje tikriausiai daugiau nebeatrimsime. Labai pageidautina, kad jis galėtų aplankyti ir kitas didesnes JAV lietuvių kolonijas. „Vaidilutės“ teatro aktoriams ir teatro vadovybei žiūrovai nuosirdžiai linki nuolat stiprėti ir viliasi, kad šis teatras ateityje mus praturtins dar ne vienu geru pastatymu.

Atvyksta „Oktava“

Muzikas Mindaugas Tamošiūnas
Jono Tamašaičio nuotrauka

Vilniuje veikiantis Lietuvos filharmonijos estradinis orkestras „Oktava“, kuriam vadovauja muzikas Mindaugas Tamošiūnas, šių metų gruodžio 31 dieną pradės gastroles Šiaurės Amerikoje, grodamas Naujųjų metų sutikime

Tomo Venclovos eilėraščių knyga lenkų kalba

Šių metų spalio mėnesį Paryžiuje, Zeszyty Literackie leidkloje, pasirodė Tomo Venclovos eilėraščių knyga lenkiškai –

Rozmowa w zimie (Dialogas žiemą). Knygą sudaro 36 eilėraščių ir plati Josif Brodsky rašyta įžanga. Eilėraščių lenkų kalbą vertė Czesław Miłosz, Wiktor Woroszyński ir Stanisław Barańczak. Kaina 72 frankai (15 dolerių).

Kultūros židinyje, Brooklyn, New York. Druage atvyksta solistas Žilvinas Babelis, solistas Liūtauras Čepackas, Erika Meškauskaitė – Lietuvos Miss Gracija-89. „Oktavos“ orkestrą pakvietė ir gastroles organizuoja Prano Gvildžio vadovaujamas, nuo 1903 metų Brooklyne veikiantis Lietuvių atletų klubas. Numatyti koncertai New Yorko apylinkėse, Philadelphijoje, Baltimorėje, Floridoje, Chicagoje, Clevelande, Detrote, Toronte, Hartforde, Bostonė ir kitur. „Margučio“ rengiami koncertai Chicagoje bus Jaunimo centre sausio 27, 28 ir 29 dieną.

Dailininkės Zinaidos Dargienės skarotas menas

VYTAUTAS PLUKAS

Zinaida Dargienė

Rugsėjo pradžioje Montrealio Aušros Vartų parapijos salės sienos buvo išpuoštos įdomiais gobelenais. Pasirodo, tai brandžios menininkės-tekstilinkės Zinaidos Dargienės sukurti ir iš tėvynės atsivežti darbai.

Ji yra viena iš pirmųjų mūsų rūsies menininkų Lietuvoje, čia eksponavusi savo kūrinius labai nepalankioje aplinkoje (blogai apšviestoje salėje) ir per mažai jų atsivežusi gerai reprezentuoti savo meniškų sugebėjimų. Jai buvo leista atsivežti tik septynis kūrinius – per mažai didesnes apimties parodai surengti. O Zinaidos Dargienės kūriniai verti platesnio dėmesio. Su savo kūriniais ji yra dalyvavusi parodose ne vien tik tėvynėje, bet ir už jos ribų: kitose Sovietų Sąjungos respublikose, taipgi Austrijoje, Danijoje, Italijoje, o dabar, nors ir kukliai, Kanadoje. Tačiau negalima šio fakto nepaminėti. Kalbėdamasis su Zinaida apie vieną iš pačių įdomiausių ir originaliausių taikomosios-dekoratyvinės dailės rūšių, sužinojau ir apie šią dieninį lietuvių gobeleno-tekstilės meną ir jo populiarumą bei tarpimą tėvynėje.

Gobelenas, batikas (piešimo ant medžiagos metodas, padengiant skystu vašku medžiagos plotus, kurių nenorima nudažyti), šikografija, mažoji tekstilė (tai erdvinės kompozicijos, dekoratyvinių gobelenų, rezginių darbų eskizai, ne didesni negu 20 x 20 cm, meno pasaulyje įsipilietinė ir pripažįstami kaip miniatiūrinio tekstilės meno kūriniai) pinikas (tekstilė su keramika), neaustinė tapyba pigmentiniais dažais (ars protis), rišiniai – visa tai yra taikomosios dailės rūšys, o kitos – keramika, oda, metalas, stiklas. Zinaida Dargienė bene pirmoji atvežė parodyti lietuvių gobeleno meną šiam žemyn, reprezentuodama lietuvių menininkus – tekstilininkus (jei

tūkstančius metų. Šio meno kūrėjai yra ir menininkai, ir amatininkai, kurie, sekdami egiptiečių (2000 metų prieš Kristų), peruviečių ir vėlesnių Europos (flamų, flandų, prancūzų, skandinavų, vokiečių) tekstilės menininkų pėdomis sėkmingai tarpsta meno pasaulyje. Lietuviai tekstilininkai – menininkai ne užmiršta įjungti lietuvių tradicinio liaudies meno į savo kūrinių tematiką, kompoziciją ar spalvas.

„Šiandien lietuvių gobelenas yra pajėgus kalbėti apie aktualiausias, bendražmogiškas problemas. Tekstilinkai kūrė biškai perfrązoja gyvenimišką medžiagą, siekia, kad ji prabiltų į žiūrovą įtaigia meno kalba ir aktyviai veiktų bei puostų aplinką“, – rašoma dailiai ir prabangiai iliustruotame stambios knygos apie lietuvių gobeleną įžangoje. „Šiuolaikinio gobeleno vartojamos meninės išraiškos priemonės, įvairios medžiagos, audimo technikos, faktūros, plastika forma skiriasi nuo klasi-

sikinio gobeleno“. (Beje, tekstilės meną apibendrinantis pavadinimas „gobelenas“ yra kilęs iš garsiojo 17-ojo šimtmečio Prancūzijos tekstilės meno gamyklų Paryžiuje, kurių savininkai vadinosi „Gobelin“ pavarde.) „Lietuviškas gobelenas ryšis su kaimu, kūrybiškas liaudies audinių tradicijų plėtojimas, savitas pokštumos organizavimas, ritminis motyvo išdėstymas, spalvos, tono niuanso ir kontrasto vartojimas, audinio funkcionalumo supratimas nulemia kompozicijos, medžiagos pasirinkimą, atlikimo techniką, spalvinį sprendimą“, aiškinama knygos įvade. (Daiva Rekertaitė-Načiulienė ir Silverija Stelingienė, *Lietuvos gobelenas*, Vilnius: Vaga, 1983).

Grįžkim prie Zinaidos Dargienės. Montrealio Aušros Vartų parapijos salėje matėme keletą jos didesnio formato gobelenų ir kruopščiai atliktų, liaudies meno tradicijas atspindinčių, šilko-grafijos kūrinių religinėmis temomis. „Vėliausieji darbai?“ – užklausa Zinaida. „Taip, vieni iš pastarųjų“, – atsakė menininkė, „dabar jau ir pas mus galima mene naudoti religines temas“. Zinaidos Dargienės kū-

riniai puošia ne vieną interjerą tėvynėje ir už jos ribų.

Zinaida Dargienė, gimusi 1936 metais, baigusi Valstybinį dailės institutą 1965 metais, aštuonerius metus dirbo dailininkės tekstilės gamyboje. Nuo 1966 metų dalyvauja parodose. Jai būdingi savitai interpretuojami, lietuvių liaudies tradicijų įtaigaujami kūriniai su ryškių spalvų koloritu.

Geriausieji jos meną apibūdina menotyrininkė Rūta Purvinaitė 1987 metais įvykusios Zinaidos Dargienės 52 darbų parodos Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje kataloge. „Tekstilinkės Zinaidos Dargienės kūriniai yra ypač nūdieniški. Jos sukurti rišiniai kilimai, batikas, mažoji tekstilė, erdvinės kompozicijos, dekoratyvinės užuolaidos, gobelenai patraukia gaiviu naujumu. Juose ryškūs ieškojimų procesas bei pasikartojimų ir be apsisistojimų prie jau surasto. [...] Daugumoje kūrinių vyrauja vaizduojamas pradas, prisodrintas sudėtingos meninės minties. Šiuo metu dailininkės kūryboje daug įvairių technikos ir formos ieškojimų, ji domisi Vakarų Europos šalių šiuolaikine tekstile, naudoja ne tik natūralias, bet ir sintetines medžiagas, kurdama sudėtingos plastinės struktūros darbus. Dailininkė ypač traukia erdvės problema, o linijų ir spalvų ritmika sudaro jos kompozicijų pagrindus. [...] Z. Dargienės sukurti darbai visuomeniniam interjerams taip pat išraiškingi savo dekoratyvinėmis savybėmis. Kartu su architektūrinėmis priemonėmis jie vykusiai organizuoja ir meniškai įprasmina aplinkos, kurioje jie įkomponuoti, erdvę“.

Šis jos kūrinių įvertinimas aiškiai parodo ir tekstilės meno skartumą ir menininko-tekstilinko kūrybos sudėtingumą. Zinaidos Dargienės sukurtas didžiausias gobelenas yra 130 kvadratinio metrų dydžio! Išimtinai dailininkės rankų darbas, virtęs meno kūriniu. Taigi menininkės-tekstilinkės turi būti kantrios ir darbščios kaip bitės. Prieš pradėdant kurti, reikia ne tik pasirinkti temą, medžiagą, sukomponuoti piešinį, bet ir rūpestingai parinkti spalvas. Tvir-

Zinaida Dargienė

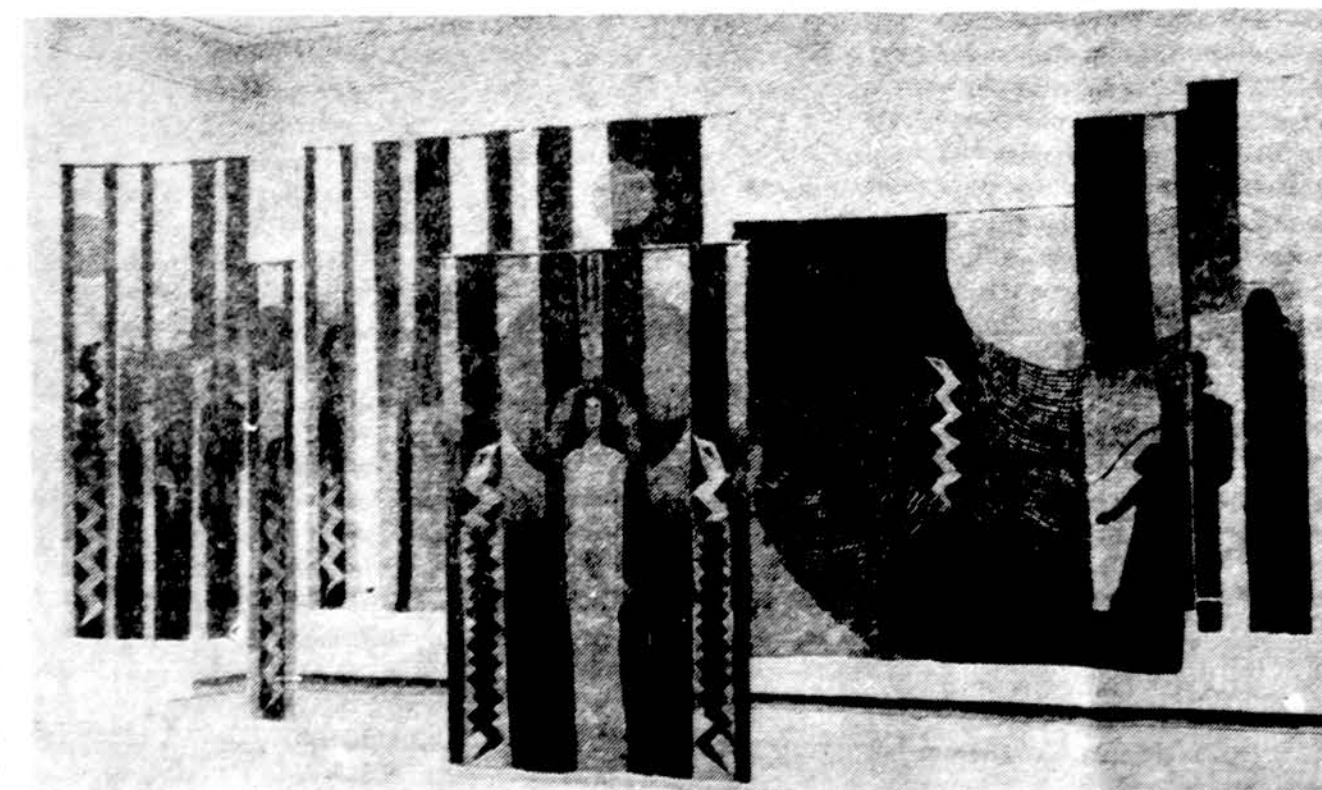
„Kosmos“, 1989

Gobelenas (vilna), 197 cm x 150 cm

tinama, kad seniau gobelenus kūrė menininkai-amatininkai naudodavę daugiau kaip 14,000 įvairių spalvų ir atspalvių siūlų, o metmenu, ataudų ar mazgų skaičius priklausė nuo siūlų storio. Užklausta, kaip ištaisomos klaidos ar keičiama kompozicija, Zinaida paprastai paaiškino: „Tenka ardyti ir iš naujo kurti“.

Tikėkimės, kad Zinaidai Dargienei ir kitą kartą viešint Šiaurės Amerikoje, pamatysime jos

kūrybą didesnes apimties parodoje ir geresnėje aplinkoje. Tai duos progos geriau įvertinti jos meno reprezentuojamą lietuvių gobeleną, kurio nesigėdytume parodyti ir šio krašto geriausiose galerijose. Reprezentacinė parinkto lietuvių gobeleno kūrybos keliantis paroda didesniuose Jungtinių Amerikos Valstybių miestuose irgi būtų unikali lietuvių meno iškėlėja tarp kitų tautybių meno vertintojų.

Zinaida Dargienė
Alg. Kezio nuotrauka (Kaunas)

„Egle“, 1980

Gobelenas (vilna, kapronas), 300 cm x 900 cm